

den de anlaşılmalıdır. Bu bilgiye dayanarak Âkif Paşa'nın, "Şeyh Müştâk'a Cevabnâme" başlığını taşıyan ve muhatabına ağır ithamlarda bulunan mektubunun Şeyh Müştâk'a yazıldığı kabul edilmiştir. Ancak Hüseyin Vassâf, İbnülemin Mahmud Kemal'den naklen bu mektubun Müştâk adlı başka birine yazıldığını kaydeder. İbnülemin'in tesbitine göre mektup, Âkif Paşa'nın Pertev Paşa'nın ardından Dahiliye Nezâreti'ne tayininden kırk gün sonra 1837 yılında kaleme alınmıştır. Şeyh Müştâk 1832'de öldüğüne göre bu mektuptaki suçlamaların muhatabı olması mümkün değildir (mektubun metni için bk. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, I, 418-421).

Eserleri. 1. Divan. Divan edebiyatı nazım şekillerinin hemen hepsini kullanan Şeyh Müştâk'ın divanında 251'i aşkın gazel, sekiz kaside, altı mesnevi, 246 müfred ve diğer nazım şekilleriyle birlikte 605 Türkçe, altmış civarında Farsça şiir bulunmaktadır. Divanda her harfin ilk şiirinin münâcât veya na't olması dikkat çekmektedir. Üç yazma nüshası tesbit edilen divan (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 403, 404; İÜ Ktp., TY, nr. 3821) basılmıştır (İstanbul 1264). Matbu divan 500 Türkçe, elli beş Farsça şiir ihtiva etmektedir. Divandaki Türkçe şiirler matbu nüsha esas alınarak Mehmed Kemal Gündoğdu tarafından yayımlanmıştır (*Müştak Baba, Divan*, İstanbul 1997). Ahmet Doğan, *Müştak Türkçe Şiirlerinde Divan ve Tasavvufî Unsurlar* adlı bir doktora çalışması yapmıştır (1992, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). **2. Âsarü'l-Müştak esrârü'l-uşşâk.** Bir çeşit aile tarihi veya hâtırat niteliğindeki eser (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2421) M. Kemal Gündoğdu – Azmi Gündoğdu'nun *Şems-i Bilisî* adlı çalışmalarında (Ankara 1992) özetlenmiştir. Şeyh Müştâk'ın *Mektûbât-ı Kimyâ-yı Müştâk ve Farsça Bahârname* adlı iki eseri daha bulunduğu kaydedilmekteyse de (*Osmanlı Müellifleri*, II, 420-421; Hüseyin Vassâf, *Risâle-i Müştakıyye*, vr. 9^a) bunların nüshalarına henüz rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müştak Baba, *Divan* (haz. Mehmed Kemal Gündoğdu), İstanbul 1997, hazırlayanın girişi, s. 7-75; Fatîh, *Tezkire*, s. 375-376; *Osmanlı Müellifleri*, II, 420-421; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, I, 155-170; a.m.f., *Risâle-i Müştakıyye*, Süleymaniye Ktp., Yazma Başlıklar, nr. 2320; Suphi Men-teş, *Divân-ı Müştak Baba: Hayatı ve Eserleri* (nşr. Mustafa Özkul), İstanbul 1972; Mâhir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 136-137; *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* (haz. Mehmet Kaplan v.dğr.), İstanbul 1977, I, 418-421; Halûk Nurbakî, *Türkis-*

tan'dan Türkiye'ye Anadolu Mucizesi, İstanbul 1990, s. 68-69; Ahmet Doğan, *Müştak Baba: Hayatı ve Edebi Şahsiyeti*, Ankara 1995; Kemal Yavuz, "Müştak Baba ve Na'tları", *İlmî Araştırmalar*, sy. 5, İstanbul 1997, s. 259-277; Murat Bar-dakçı, "İthal Malı Nostradamus'u Birak Yerli Malı Müştak Baba'ya Bak", *Hürriyet Gazetesi*, İstanbul 17 Nisan 2005; Nihat Azamat, "Kâdiriyeye", *DİA*, XXIV, 134.

AHMET DOĞAN

ŞEYH SADÛK

(bk. İBN BÂBEVEYH, Şeyh Sadûk).

ŞEYH SAFÂ CAMİİ

Diyarbakır'da
XV. yüzyıla tarihlenen
Akkoyunlu yapısı.

Urfakapısı civarında yer alır ve Safâ, Parlı, İpariye, İparla, Palo adlarıyla da anılır. İnşa tarihi ve bânisi kesin olarak bilinmiyorsa da Şah İsmâil'in dedesi, Şeyh İbrâhim Safî'nin oğlu Cüneyd-i Safevî'nin arzusuyla Uzun Hasan (1454-1478) tarafından yaptırıldığı kabul edilir. Kapısı üzerinde yer alan beş satırlık Arapça kitâbe 938 (1531-32) tarihlidir ve yapının Âmidli Abdurrahman b. Hacı Hüseyin tarafından yine Âmidli Ahmed adındaki bir mimara tamir ettirildiğini göstermektedir. Evliya Çelebi bu yapıdan İpariye diye söz eder ve yağmurlu havada duvarlarının misk koktuğunu söyler.

Şeyh Safâ Camii, Diyarbakır'daki diğer Akkoyunlu camileri gibi büyük ölçülerde olmayan, fakat bezemeleri ve taş işçiliğiyle ön plana çıkan yapılardan biridir. Caminin harim kısmı, dört adet pâyeye ile mihrap ve giriş duvarına istinat eden ve çapı 12 metreyi aşan tromplu bir kubbeyle örtülüdür. Kubbe sekizgen biçimli yüksek bir kasağa oturmakta, bunun üstünde konik bir çatı yer almaktadır. Harim mekânı, iki yanda köşelerde birer pandantifli kubbecik ve ortada beşik tonozla örtülü üç bölümlü birer nefle genişletilmiştir. Caminin harim kısmı iki yan duvarına açılmış üçer pencere, mihrap duvarının köşelerine yakın olan iki pencere, bunların giriş duvarındaki simetrilerinde bulunan pencereler, kapı üzerinde yer alan küçük pencere ve dört adet kasnak penceresi olmak üzere yirmi dört pencereden ışık alan, içi oldukça aydınlık bir yapıdır. Yalın denilebilecek mimarisine ilâve edilebilecek son öğe olan taş mihrabı iki yanı sütunçeli ve üzeri üç dilimli kemer içine on sıra mukarnas kavsaralıdır. Mihrap nişini geometrik de-

senlerin ve yazı kuşaklarının egemen olduğu üç sıralı çerçeveler kuşatmaktadır. Bu niş mihrap duvarının dış yüzünde dikdörtgen bir çıkıntı şeklinde belli olmaktadır. Yapının son derece gösterişli minberi taştan olup geometrik ve bitkisel bezemelere sahiptir.

Caminin son cemaat yeri dört sütun ve yan duvarlarla desteklenen beş kemerlidir. Üst örtüsünü teşkil eden beş kubbe yapının dışından farkedilmemektedir. Bu mekân iki yandan altlı üstlü pencereleri bulunan birer duvarla kapatılmıştır. Ana eksen üzerinde yer alan taçkapı cepheden taşan, iki yanında zarif sütunçeler yer alan bir açıklık teşkil eder. Üstünde hafifçe sivriltilmiş kemer içinde yine sivri kemerli bir pencere vardır. Son cemaat yeri pencereleri ise madenî şebekeli basit dikdörtgen açıklıklar şeklinde olmasına karşılık iki yanlarında, gövdeleri düğümlerle işlenmiş ince sütunçeler ve içleri sekizgenlerden oluşan bezemeler ihtiva eden sivri kemerli bir niş içinde yer alan alınlıklarıyla son derece gösterişlidir. Kapı ile pencereler arasında birer küçük mihrap nişi, sol kısmında ise tek şerefeli, kalın gövdeli taş minare bulunur. Yapıdaki süsleme yoğunluğunun büyük bir kısmını bünyesinde toplayan minarenin kare kesitli kaidesi bazalt, diğer kısımları küfeki taşındandır. Cami ile minare bitişik konumda olmayıp arada hazîre kapısı vardır. Caminin doğu kısmındaki hazîrede yer alan, sekizgen gövdeli ve piramidal külâhlı Abdülcelil Kümbeti'nin bu yapıyla doğrudan bir ilgisi yoktur. Avludaki şadırvan estetikten yoksun olup caminin mimarisine uyumsuzdur.

Caminin kible duvarında farklı desenler ihtiva eden ve döşeme seviyesinden 1,20

Şeyh Safâ Camii'nin minaresi

m. yüksekliğe kadar çıkan sır altı tekniğinde yapılmış çiniler bulunmaktadır. Verev çizgilerin kesişmesiyle oluşan sekizgenler, aralarda küçük üçgenler, sekizgenlerin arasında stilize bitkisel desenler yer alır. Döşemeye yakın seviyede iç içe geçmiş dairelerden zengin bir kompozisyon oluşturulmuştur. Lâcivert, siyah ve firûzenin egemen olduğu çinilerin yerli bir atölyede imal edildiği düşünülmür (Sözen, *Dişarbakır'da Türk Mimarisi*, s. 50). Klasik İznik çinilerine göre desenleri farklı olup altıgen biçimleriyle de Osmanlı süsleme sanatında değişik bir örnek kabul edilir (Öney, s. 78-79).

Yapının dış görünümüne âhenk katan küfeki ve bazalt taşından almaşık duvar işçiliği Dişarbakır camilerinde görülen bir özelliktir. Çift renkli taşlarla oluşturulan bu hareketliliğin yanında yapının değişik yerlerinde taş kabartma dekorasyona rastlanmaktadır. Meselâ son cemaat yerinin avluya bakan yüzünde, kemer ara boşluklarında daireye yakın çokgen ve damla şekilli madalyonlar vardır. Aynı mekânın yan duvarlarının dış yüzündeki madalyonlar ise baklava biçimlidir. Son cemaat yeri pencerelerinin dışındaki alınlıklarında, sekizgenlerin kesişmesiyle oluşan dörtlü düğümlerin ortasında çiçek dekorlu kompozisyon yer alır. Son cemaat yerindeki kubelerin içi ve pandantifler kalem işi süslemelidir.

Minare kaidesinde satrançlı küfi yazılı bir pano bulunmakta, küp kısmının üst seviyesinde bir sıra halinde çini levhalardan oluşan kuşak dolanmaktadır. Pabuç kısmında kübik kaideden sekizgen gövde başlangıcına geçişi sağlayan üçgenler yer almakta, sekizgen kısımda ve gövdedeki panolarda lotus, palmet, rûmî ve hatâyî desenli bezemeler, zencerek çerçeveler görülmektedir. Bunun yanı sıra nesih hattıy-

Seyh Safâ Camii'nin pencere alınlıklarından biri

Seyh Safâ Camii'nin cümle kapısı üzerinde yer alan kitâbesi

la bazı âyetlerin bulunduğu kabartma yazı şeritleri mevcuttur. Yapının özellikle örtü sistemi ve kalem işleri 1955 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yenilenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatname*, IV, 33; Basri Konar, *Dişarbakır Yıllığı*, Ankara 1936, III, 198; Bedri Günkut, *Dişarbakır Tarihi*, Dişarbakır 1937, s. 130; Gabriel, *Voyages*, s. 200; Kazım Baykal – Süleyman Savcı, *Dişarbakır*, Dişarbakır 1942, s. 74; Şevket Beysanoğlu, *Kısaltılmış Dişarbakır Tarihi ve Âbideleri*, İstanbul 1963, s. 128; a.mlf., *Anıtları ve Kitâbeleri ile Dişarbakır Tarihi*, Ankara 2003, II, 467-471; Adil Tekin, *Dişarbakır*, İstanbul 1971, s. 46; Metin Sözen, *Dişarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul 1971, s. 48- 51; a.mlf., *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul 1981, s. 50- 56, şekil 4-5, rs. 22-28; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 78- 79; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 200; Orhan Cezmi Tuncer, *Dişarbakır Camileri: Mukarnas, Geometri, Orantı*, Dişarbakır 1996, s. 85-90, 211-213, 306-307, 332; Hüsrev Tayla, *Geleneksel Türk Mimarisinde Yapı Sistem ve Elemanları*, İstanbul 2007, II, 602, rs. 340; Hüdevendigar Akmaydalı, "Dişarbakır Merkez Safa (Parlı) Camii", *VD*, sy. 28 (2004), s. 141-156.

ENİS KARAKAYA

ŞEYH SAFFET EFENDİ

(bk. YETKİN, Mustafa Saffet).

ŞEYH SİNAN KÜLLİYESİ

Manisa'nın Alaşehir ilçesinde XV. yüzyıla ait külliye.

Alaşehir'de ilçenin güney kısmında yer alan külliye cami, tekke, kütüphane, türbe ve hazîre ile küçük bir yapılar topluluğu meydana getiriyordu. Günümüzde bu yapılardan sadece cami, türbe ve hazîrenin küçük bir parçası kalmıştır. Türbenin kitâbesinden caminin, Bursa'dan gelerek Alaşehir'e yerleşen Emîr Sultan'ın halifelerinden Şeyh Sinan Efendi (ö. 887/1482) tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Harim kapısı üzerinde bulunan sülüs kitâbe ise 1236 (1821) yılındaki onarıma aittir. Millî Mücadele yıllarında depo şeklinde kullanılan cami 1964'te esaslı bir onarım görmüş, 1969 depreminde harap olduktan sonra halk tarafından tamir ettirilerek ibadete açılmıştır.

Dikdörtgen planlı (23 × 20 m.) cami altı adet kubbe ile örtülü harim kısmı ile üç bölümlü, üstü üç kubbe ile örtülü bir son cemaat yerinden meydana gelmektedir ve dokuz kubbesiyle çok kubbeli ulucamiler karakterindedir. Harimin altı kubbesi, duvar pâyeleri ve ortada yer alan iki adet devşirme sütuna bağlanan kemerlerle taşınmaktadır. Kubbeler pandantiflidir ve dıştan sekizgen kasnaklara sahiptir. Harim kapısının iki yanında mahfilî bulunan cami altta ve üstte kuzey tarafı hariç bütün cephelerinde yer alan ikişer pencere ile aydınlanır. Gösterişsiz bir kapı ile geçilen son cemaat yerinin iki yanı kapalı olup kalın pâyeleri bağlayan üç kemerle kuzeyde dışa açılır. Minare son cemaat yerine kuzeydoğudan bitişiktir ve orijinal şekline uygun biçimde yenilenmiştir. Kare planlı bir kaideden gelişen bodur gövdeli minare tek şerefelidir. Caminin duvarları kesme taş ve tuğladan örülmüş, son cemaat yerinde devşirme mermer parçaları kullanılmıştır. Kuzey cephesinde geometrik desenli tuğla tezeyinat ve çatı hizasında iki sıra kirpi sacak görülür. Binanın içi oldukça sadedir. Harim kapısı gerçek künde-kârî olup yarım daire kesitli mihrabı çok sade dört sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Üzeri boyanmış olan ahşap minber kaliteli bir işçiliğe sahiptir. Minberin aynalıklarında geometrik şekiller ve yıldızlardan meydana gelen motifler vardır. Avlunun kuzeydoğu kısmında yer alan, dört sütun üzerine Bursa kemerlerine oturmuş dört yüzlü kırma bir çatısı, sekizgen biçimli deposu bulunan şadırvan son halini 1969 yılındaki tamirde almıştır.

Cami avlusunun kuzeybatı köşesindeki türbede Şeyh Sinan Efendi'ye ve beş yakınına ait sandukalar bulunmaktadır. Kapısı üzerinde görülen kaş kemerli alınlık içinde üç satırlık çok girift sülüs Arapça kitâbe yer alır. Kitâbede yapının bitiş tarihi "âhiri'l-Muharrem" 890 (16 Şubat 1485) diye verilmektedir. Esasen Şeyh Sinan 887'de (1482) vefat etmiştir. Buna rağmen İbrahim Gökçen yapıyı 870 (1465) yılına tarihlendirmektedir (*Sicillere Göre*, s. 28). Türbe 4 × 4 m. boyutlarında ve kare gövdelidir. Kubbesi çok basık, kasnağı sekizgen formudur. Geçişler Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Türbenin giriş kısmı güney cephesinden taşkın yapılarak belirginleş-